

A mai Košice jelentésrendszerében

Márai Kassája

PASSIA, Radoslav

„Semmiféle forradalmat nem akartunk” (Szalay Zoltán interjúja) *Irodalmi Szemle*, 2013. 12.

MÁRAI Sándor

Egy polgár vallomása
Helikon, 2013

Hallgatni akartam
Helikon, 2013

A szegények iskolája
Helikon, 2005

Napnyugati őrző
Helikon, 2004

Kassai őrző
Helikon, 2013

Régi Kassa, álom
Helikon, 2013

Tájak, városok, emberek
Helikon, 2002

Írók, költők, irodalom
Helikon, 2003

Itália életérzés
Helikon, 2013

Föld, föld!
Emlékezések
Helikon, 2006

Aszerelem három arca (A gyertyák csonkig égnek Eszter hagyatéka)
Válasz Budán)
Helikon, 2005

Bölcsesek januártól decemberig (A négy évszak Ég és Föld Füves könyv)
Helikon, 2004

A Garrenek műve I-V
Helikon, 2004-2007

San Gennaro vére
Helikon, 2014

Mágia
Válogatott novellák
Helikon, 2012

Kelet metropolisza

Csehszlovákia megalakulásával Kassán létrejött egy kulturális kettősség, amely utána még néhány évtizeden át létezett: A „*belső tradícióhoz*” (amelynek referenciális keretét Budapest művészeti élete jelentette) csatlakozott egy új, ún. „*második város*” kezdeményezés (amely Kassa helyét Pozsony és Prága viszonyában kereste). A 20. század húszas éveitől kezdve fokozatosan állandósult a publicisztikai szövegek állandó jelzője, a „kelet metropolisza”, amely Kassa kapcsán máig használatos Szlovákiában. A jelző a város Csehszlovákián belüli földrajzi fekvéséből indult ki, és jól szemléltette az igyekezetet, hogy Kassából Szlovákia második kulturális és egyetemi központját szerették volna kialakítani. Tény, hogy a város jelképes szinten valamelyest perifériakussá vált, hisz a történelmi Magyarország kontextusában a szélesebb központban helyezkedett el, Budapesthez viszonylag közel, ez azonban megváltozott, és az újonnan megalakult Csehszlovákia fővárosától jelentős távolságra lévő, keleti várossá vált.

A köztársaság megalakulása után a város kulturális élete nemcsak etnikai, hanem ideológiai és esztétikai szempontból is jelentősen differenciálódott. A magyar kulturális környezetre épülő, régebbi, polgári struktúrákhoz új művészeti kezdeményezések társultak. A kassai modernnekhez, főként annak avantgárd részéhez¹ kapcsolódó könyv- és folyóirat-kiadáson kívül elsősorban a demokratikus állam építésének ethosza által inspirált művészeti tevékenység fejlődött. Mindez leginkább a gazdag egyesületi életben, újságok és folyóiratok alapításában mutatkozott meg, de például a technikai újdonságok gyors használatba vételében (a kassai rádió irodalmi műsorában) is. A két világháború között Kassán megszülető szlovák irodalom kvalitásai nem érték el a helyi képzőművészet szintjét, úgyhogy ezek a művek mára már csak irodalomtörténeti tényként érdekesek.

Ebben az időben a kassai magyar nyelvű közzegnek sem volt olyan írója, aki jelentősen befolyásolta volna a magyar irodalmi életet, esetleg átlépte volna annak határait. Márai Sándor (1900–1989) lett ez az író, aki a 20. század első évtizedeiben prózáiban és esszéiben (főként az *Egy polgár vallomása*iban és a *Kassai őrző*ratban) megragadta a város hangulatát, de a két világháború közötti kulturális életéhez már nem kapcsolódott közvetlenül. A meghatározó írói egyéniség hiánya azonban nem jelentette az érdeklődés hiányát, vagy azt, hogy a helyieknek ne lett volna elegendő információjuk a korabeli európai helyzetről és trendekről. Éppen ellenkezőleg, a *Kassai Munkás* lapban (1922-től már csak *Munkás*) a modern

európai irodalom, főként a baloldali kötődésű, expresszionista és egyéb művek fordításai jelentek meg, sőt az avantgárd és a marxista elmélet képviselőinek elméleti írásai is (Lukács György, Kassák Lajos, Mácsa János) megjelentek. A város kulturális élete sokkal összetettebb volt, mint ahogyan a neves cseh költő Stanislav Kostka Neumann látta rövid megállója során 1933. május 27-én útban Kárpátaljára: „*Ez a központ még mindig megőrzte magyar jellegét; a rossz benyomáshoz, amelyet Kassa végül is ébreszt az emberben, talán hozzájárul az a meghatározhatatlan léggör, amit még egy idegen is megérez egy olyan ősi városban, amelyet nemzetiségileg átalakítottak.*” (Neumann, 1952, 109.) Kassa speciális kulturális helyzete meg nem értésének egyik jó példája a kommunista költő mellékes megjegyzése miszerint Kassa „*számkokra (...) mindig is idegen és ellenszenves hangzású volt*” (uo. 108.), pedig csehszlovák kontextusban ez a város a húszas években jelentős helyet töltött be a proletár sajtó, a művészet és a képzőművészeti avantgárd miatt.

Eltérő látásmód

A két kulturális kör – amelyet a bevezetőben „belső tradíciónak” és „második város” kezdeményezésnek neveztem – ellentétes hatását jól szemlélteti két időbeli és tematikai szempontból hasonló, visszaemlékezés jellegű szöveg – Márai Sándor esszéje, a *Kassai őrző*rat és Eduard Goldstücker műve, az *Emlékek (1913–1945)*. Az irodalomtudós, germanista, diplomata Goldstücker, a Prágai Tavasz jelentős alakja, Podbjelben (ma Podbiel) született Árvában. Zsidó származása és szlovák-magyar családi háttere jól szemlélteti a két világháború közötti Kassa kulturális képét, ahol egyébként 1925–1931 között, középiskolai tanulmányai idején élt. „*Kassa azokban az években élénk kulturális központ volt. Léggörében jelen volt az a fajta feszültség, amely két vagy több kulturális tradíció találkozása és szembenállása mentén alakul ki. És bát impulzusokból nem volt hiány.*” (Goldstücker, 2003, 44.) Bár az önéletrajzában megfogalmazott Kassa-kép meglehetősen töredékes, kiemeli a szlovák, magyar, zsidó és cseh kultúra kölcsönös összefonódásából eredő speciális kulturális léggör: „*Az iskolában hamar barátokra leltem. Több zsidó és néhány cseh diák is oda járt, főként a cseh vasutasok gyerekei a csak Kis Prága néven emlegetett lakótelepről. Kassán a legkülönbözőbb vallási irányzatú zsidók éltek, az ún. neológoktól kezdve, akik szertették volna a vallási előírásokat összhangba hozni a modern kor igényeivel, egészen a szélsőségesen ortodox vallásúakig.*” (uo. 40.) Hasonlóan

írja le Kassát a Csehszlovák Köztársaság első évében Emo Bohún szlovák író *Kelet metropoliszából* c. karcolatában, amely a *Porlepte történetek* c. könyvben jelent meg.

Goldstücker egy jelentősen modernizáló, nyitott és demokratikus városi közösség képét vázolja fel röviden. Szerinte a városba érkező csehek demokratikus „intervenciót” jelentettek egy olyan térbe, amelyet már korábban is jelentős multikulturalitás jellemzett, ám csak Csehszlovákia létrejötte után kezdett fokozatosan eltűnni annak korábbi „piramis” jellege, amit a magyar nemzetiségi politika idézett elő.

Goldstücker és Márai nézőpontja a két világháború közötti időszakra jelentősen eltér egymástól. A magyar író ezeket a változásokat viszonylag éles kritikával illeti az „öslakos” szemszögéből, akit erős családi és kulturális gyökerek kötnek a városhoz. Márai és Goldstücker szövegének jelképes konfliktusa bizonyos szempontból a kassai (és az egész szlovák) társadalom szerkezeti változásának mélységét mutatja. De nem csak a történelmi Magyarország konzervatív polgársága és a jobboldali demokrácia közötti feszültségről van szó. Ebben az esetben ugyanolyan fontos tény, hogy ez a feszültség a közülünk való – idegen („saját” – „idegen”) archetípusok viszonyában jelenik meg, amely a kelet-kárpáti határmenti terület, valamint a multietnikus és multikulturális közép-európai régió – aminek természetes központja Kassa – alapvető fabulációs bázisa.

Petr Rákos (1925–2002) kassai születésű irodalomtudós, a prágai Károly Egyetem professzora *A Horthy-féle Magyarországról – ezúttal kicsit másként* című esszéjében visszatér Kassára, mégpedig a város Magyarország általi annexiójának idejére, az első bécsi döntést követően 1938-ban (azzal a történelmi időszakkal foglalkozik, amikor Goldstücker elhagyta Kassát, és a városba újra ellátogatott Márai Sándor, és megírta a *Kassai őrző*ratot). Az esszé a Horthy-féle Magyarország kulturális és társadalmi léggörének leírásából és elemzéséből indul ki, s megállapítja, hogy a szomszédos országokkal összehasonlítva Magyarországon a II. világháború elején viszonylag liberális kultúrpolitika uralkodott. Az elsősorban a cseh kulturális közéletnek szánt (az esszé 1997-ben íródott) megállapítások Kassára vonatkoznak – ugyanúgy, ahogy Goldstückerrel és Máraival –, ahol Rákos akkoriiban élt, és szintén visszaemlékezés, tanúságtétel jellegűek: „*A szlovák államot ugyanúgy magára hagyták a büleri nyomással szemben, mint Magyarországot, egy hajóban eveztek. Szlovák-magyar viták, néhány egyszeri apróságot leszámítva nem voltak. Ráadásul a magyar kulturális propaganda, a múlt hibáiból tanulva, a magyar*

állampolgárokat jószerével szerette volna magyar hitre téríteni; a kassai magyar gimnázium nagyszámú szlovák diáksága nem találkozott intoleranciával a részükről.” (Rákos, 2011, 320.) Rákos jellemzése azt emeli ki, hogy az 1944-es hitleri megszállás és a nyilasok színrelépéséig Magyarországon viszonylagos liberalizmus uralkodott a kultúra és a politika területén („ellenőrzött” pluralizmus, a kassai szlovák lakosság nyelvi és iskolai jogai, ellenzéki sajtó megjelenése), és emlékeztet Magyarországot hitleri Németországgal szembeni passzív ellenállására is (a lengyel és francia emigránsok befogadására országaik megszállásakor). Fontos észrevétel, amely Rákos további szövegeiben is megjelenik, a „csehszlovák” és a „magyar” magyarok belső megoszlása. A két világháború közötti Csehszlovákia demokratikus kultúrájának megtapasztalása ugyanis szerinte bizonyos mentális határokat hozott létre a magyar társadalmon belül: „A magyaroknak egy haladó demokratikus állam kereteiben töltött két évtizedes kisebbségi lét után, távolinak tűnt az egykori anyaállam légköre: barokkos felfuvalkodottsága, tradicionalista formalizmusa és frazeológiája; onnan pedig szintén bizalmatlanul néztek rájuk – egyszerű terminológiájukkal élve –, mint »Beneš-féle bolshevik és plutokrata ideológiával« fertőzöttekre.” (Rákos, 2011, 318.) Ezt az eltolódást Márai, a múlt század eleji Kassa társadalmi légkörének szakértője, az 1941-es *Kassai őrjárat* című írásában – az első bécsi döntés után, amelynek alapján Kassát Magyarországhoz csatolták – már nem látja, és nem érti. A kassaiak, tehát a kassai magyarok is, Csehszlovákia két évtizedes fennállása után már mentálisan mások voltak, mint ahogyan az író emlékezett rájuk abból az időből, amikor 1918-ban elment Budapestre, és a szülővárosával megszokta a rendszeres, közvetlen kapcsolata. Márai a kassai szlovákokat sovíniszta módon ignorálja, a csehek tevékenységét a városban pedig a következő szavakkal kommentálja: „Nem volt itt semmi keresnivalójuk, ez történelmi tény. Bukásuk mentes bármiféle nagyságtól, mert önzöek, beképzelték és igazságtalanok voltak” (Márai, 2000, 41.). Ez a moralizálás Hitler közép-európai politikájának történelmi kontextusában keserű szájjal hagy maga után, és sokat elárul Márai akkori politikai gondolkodásának „érzékeny és demokratikus” voltáról.

Márai Kassája és a kortárs szlovák írók

A művészeti szövegek számára a város alapvető toposzt jelent, ám az irodalom aktívan alakítja is egy-egy város toposzát. A művészeti szövegek és alkotóik egy várossal való asszimilációjának külsődleges, felszínesebb szintű megjelenései az emléktáblák, emlékművek, szobrok. Egy mélyebb szinten, amely a kulturális történelem kutatása során válik láthatóvá, olyan szövegek és írók kerülnek a figyelem középpontjába, akik a városukat speciális kulturális térként mutatták be a világnak, és alapvetően hozzájárultak a város identitásához (Joyce és Dublin, Trieszt és Italo Svevo, Kafka és Prága stb.) Ennek az identitásnak természetesen ismét lehet egy „magasabb”, kultivált formája, ha az értelmiségi és kulturális elit hagyományként és kontinuitásként erősíti, vagy egy másik, gyakran paradox módon eltérő formája, amely a marketing kisajátítása útján jön létre. Itt példaként hozhatnám fel a már nem létező luxushotel, a Schalkház mai szemiotikai státuszát, amely a régi kassaiak egyik kulturális és társadalmi öngazolásának fontos helyszíne. A 20. század hatvanas éveiben a Slovan szocialista hotel nagyratörő építkezése miatt lebontották, ami érzéketlen beavatkozás volt Kassa műemléki övezetének déli részébe. Jellemző, hogy Márai az *Egy polgár vallomásai* c. regényében az önéletrajzi elbeszélő gyermeki emlékeiben a hotel az uralkodó nevével fonódik össze: „Az étkező ablakából a szemközti hotelre nyílt a kilátás, amely a legnagyobb az országnak ezen a felén, ahol Ferenc József császár és király is megszállt és ebédelt, amikor a badsereg a város környékén manőverezett.” (Márai, 2011, 73.)

A forradalom (1989) után az elfelejtett, deformált, és a kommunista hatalom által eltitkolt múlt rekonstruálása utáni általános igény, valamint a leegyszerűsítő internacionalizmustól a lokálpatriotizmushoz, valamint a regionalizmus felé való visszatérés okán kassai közegben Márai *Egy polgár vallomásai* (annak első, Kassának szentelt fejezete) és főleg a *Kassai őrjárat* című terjedelmes esszéje vált az újonnan formálódó belső irodalmi hagyomány alapvető szövegévé. A Márai prózáiban megjelenő kassai reáliák váratlan összefüggésekben tűnnek fel újra. Az említett Schalkház hotel lebontása után néhány évtizeddel a Double Tree by Hilton (korábban Slovan) hotel média-megjelenései

a híres schalkházi hagyomány folytatását hangsúlyozzák, pedig a jelenlegi épületnek és tulajdonosának semmi köze a régi hotelhez, ha leszámítjuk, hogy az új hotel ugyanazon a helyen áll. Ebben az esetben a jel, konkrétan index bizarr formája alakult ki: a régi Schalkház jelöli a mai Hilton minőségét és hírnevét is azáltal, hogy ugyanazon a helyen állt az utcában. Szlovákiában ez egy viszonylag értékes példa, amikor a helyi márka elég erős ahhoz, hogy egy nemzetközi márka minőségét erősítse a helyi viszonyok között.

Márai neve a 20. század kilencvenes éveiben kezdett bekerülni a szlovák kulturális köztudatba, addig csak kevesen ismerték. A felújított Márai-hagyományt elsősorban azok a szövegek képezik, amelyek Kassa városával foglalkoznak, amit jól ismert helyszíneként interpretál, mely hozzá érzelmileg közel áll, és a külső világgal szemben viszonylag zárt város. Ezekben a szövegekben általában érzelmileg hangsúlyos a gyermeki világ, „az eredetiség”, feltárul a dolgok rég elfelejtett, „autentikus” elrendezése. Máskor a narráció aktuálisabb időkeretbe helyeződik, ebben az esetben a város a bőség helyeként jelenik meg, „a világ kicsiben”; a város az én megismerésének eszköze és tere. A motívumok evidenciája szempontjából családi viszonyokat, „beavató” sétákat, „a város külső szövegének” változását le lehetjük rajzolni a művekben, mely utóbbi az elbeszélő szubjektív időfelfogásának mértéke. A tér kapcsán észak-délinek nevezhetnénk el a belső hagyományt: „A kassai tér viszonyában egyedülálló észak és dél különös, domináns helyzete. A város észak-déli orientációjával csak a centrum veheti fel a versenyt, de a nyugat és kelet érzet elvész. Egyetlen olyan várossal sem találkoztam, ahol a »dél« és »észak« szavak ilyen egyértelmű tájékozódási jelentőséggel bírtak volna a lakosság körében.” (Rakús, 2003, 23–24.)

Ma tehát a régi, „belső” észak-déli irány dominanciája – amelyet a város közvetlen környezetének természetes tulajdonságai is támogattak – konfrontálódik az újabb nyugat-keleti „geopolitikai-nacionális” áramlattal. A természetes észak-déli térorientációt és ennek érzelmi erejét a kassai maratoni futóverseny – a város egyedülálló sporteseménye (1989-ig Kassa–Abaujszina [Seňa] útvonalon, amely tökéletesen követte a dél-északi

Bolhapiác
Tárcanovellák
Helikon, 2009

Az írástudó
Beszéljünk másról?
Publicisztika
(1925–1978) I–V.
Helikon, 2008–2013

A teljes Napló
(1943–1978) I–XIV.
Helikon,
2006–2014

Éltem egyszer én.
Márai Sándor
Helikon – PIM,
2000

JAKOBY GYULA SZOBRA AZ ERZSÉBET UTCÁBAN BARTUZZ GYÖRGY MŰVE / MÁRAI SÁNDOR SZOBRA A RÓLA ELNEVEZETT TÉREN. GÁSPÁR PÉTER MŰVE, KORNEL MICHALIČ FELVÉTELEI

irányt) – is leképezte, illetve formálta. A északi-déli maraton irodalmi kánonba való beemelését Dušan Šimko kassai térről írt fontos elbeszéléskötete a *Juan Zabala maratoni futása* jelenti, amely a kassai-eperjesi teret, illetve annak különleges és domináns jellemzőit egyaránt részletes, nosztalgikus fényben mutatja be. Šimko hasonló eljárást alkalmazott *Gubbio – Besúgók könyve* c. prózakötetében is az *Orvos* c. elbeszélésében.

Kassa² természetes elrendezésével szorosan kapcsolatban áll egy másik fontos motívum, amely a kassai szövegek olvasásakor újra és újra előkerül: a flaneurség – „a céltalan”, nem pragmatikus séta a városban. Mára nál a *Kassai őrvjárásban* vagy Šimkónál a *Kassai olvasókönyvben*³ a flaneurség az emlékezést, míg Stanislav Rakúsnál a lakosság identitásának építését szolgálja. A város kávézóiban és panorámát nyújtó kilátóhelyein tett irodalmi őrvjáratok kapcsán meg kell említenünk az egyik legismertebb kassai, művészi körökből származó kószáló-remetét, az egyedülálló festőművészt Jakoby Gyulát (Albert Marenčin Jakobyról szóló könyvének címe *A kassai remete*), akinek

Bartusz György által készített szobra az Erzsébet utcán található (*A járókelő*, 1982). Ezt a motívumot aktualizálta Martin Vlado *A városi remete* (2009) című elbeszéléskötetében. Kassa központjában, amely szemiotikai szempontból a legfontosabb, csak két művész szobra található, két olyan személyisége, akik jelentős mértékben hozzájárultak a város mai kulturális identitásához: az író Márai és a festő Jakoby. Az idősebb, ülő helyzetben lévő, világi és utazó író – aki már tizennyolc éves korában elhagyta Kassát – statikus szobra kontrasztban áll a dinamikus lépő festő szobrával.

Márai mint árucikk

A Márai-szövegek fordításainak reaktiváló jelentőségét – a 20. század kilencvenes éveitől kezdve – nem értékelhetjük túl. Annyi bizonyos, hogy minőségi hozzájárulást jelentettek Kassa diskurzusához, természetesen azoknak az íróknak a tevékenységével együtt, akik Márai műveire valamilyen módon reflektáltak (Ján Patarák, Štefan Kasarda, Tibor Kočík, Peter Juščák, Stanislav Rakús, Dušan Šimko és mások). Kassa „városszövege” újra

felfedezett nyitjának törekvéséget bizonyítja Márai minden kritikától mentes fogadtatása ebben a fázisban, hogy a nézeti „pozitív” szelekcióval kerülnek kiválogatásra, ellentmondásos nézeteit hallgatással kikerülik és szigorú antikommunista álláspontját demokratikusként prezentálják, ami azonban több kijelentéséből is tényszerűen hiányzik.

Mindenesetre ma Márai Sándor a kassai irodalmi hagyomány alapvető, meghatározó személyisége. Már körülbelül húsz műve jelent meg szlovák fordításban, a szerzőt már-már az a veszély fenyegeti, hogy kiüresedett márkanévvé válik. A „kreatív ipar” ugyanis megkaparintotta és használatba vette a nevet a „kulturális turizmus” szükségleteinek megfelelően. Erről a tendenciáról tesz egyértelmű tanúságot az a szlogen, amely a Kassa – Európa Kulturális Fővárosa 2013 projekt kapcsán született meg: „Ami Prágának Kafka, az Kassának Márai.” Márai tehát nemcsak íróként, hanem kereskedelmi árucikként is visszatért a szülővárosába, felkerült a képeslapokra, pólókra és a turisztikai ajándéktárgyakra. De ez már egy másik történet... .

GARAJSZKI MARGIT FORDÍTÁSA

¹ Erről az időszakról, amikor Kassa a modern és avantgárd képzőművészet jelentős közép-európai központjává vált, a *Kassai modernnek* c. kollektív monográfia nyújt átfogó áttekintést, amely a Kelet-szlovákiai Múzeum gondozásában jelent meg szlovák és angol nyelven 2013-ban. A könyv létrejöttében több magyar művészettörténész is közreműködött.

² Talán éppen a lencse alakú tér mint központi városi tengely ihlette Jaroslav Durych cseh író elképzelését, amely szerint a város olyan, mint egy hajó, s szerinte ebben rejlik Kassa „furasága”, ám nem pontosítja, mit ért ezen. A város rövid említése – amelyben a kárpátaljai ruszinok szellemi természetéről való elmélkedést a Szent Erzsébet-dóm egyik oltárán lévő töviskoszorús Krisztus feje ihlette – a *Kárpátalja lelke* című esszéjéből származik: „Egyszer csak Kassán találtuk magunkat, ebben a furcsa városban, amely egy tengeri hajóra hasonlít, abban a híres városban, amelyet a cseh történelemből ismerünk.” (Durych, 1993, 33.)

³ Lásd Okroy, 2005.

Hivatkozott irodalom

BOHŰN, Emo: *Zaprásené historie* [Porlepte történetek]. Bratislava: Tatran, 1971, 177–187. o.

GOLDSTÜCKER, Eduard: *Vzpomínky [Emlékek] 1913–1945*. Praha: G plus G, 2003, 36–56. o.

HAMVAS, Béla: *Filozofia vina [A bor filozófiája]*. Fordította Karol Wlachovský. Bratislava: Kalligram, 2003.

MACSOVSZKY, Peter: *Prečo prekladat' Máraia? [Miért kell Márait fordítani?]* In: *Romboid*, 2011, 46 évf., 6 sz., 86–90. o.

MARENČIN, Albert: *Košický pustovník [Kassai remete]*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988.

MÁRAI, Sándor: *Košická pochôdzka. Košická meštania [Kassai őrvjárás. Kassai polgárok]*. Fordította Alexander Balega. Dunajská Streda: NAP, 2000.

MÁRAI, Sándor: *Spoved' mešt'ana [Egy polgár vallomása]*. Fordította Peter Kováč. Bratislava: Kalligram, 2011.

NEUMANN, Stanislav Kostka: *Československá cesta. Sebrané spisy XV. [Cseh-szlovák út. Összegyűjtött művek XV]*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1952.

Košická moderna. [Kassai modernek] Zofia Kiss-Szemán, Lena Lešková, Zuzana Bartošová (eds.). Košice: Východoslovenská galéria v Košiciach, 2013.

OKROY, Michael: *Kaschau war eine europäische Stadt/Košice boli európskym mestom*. Wuppertal: Arco Verlag, 2005.

RAKÚS, Stanislav: *Mesto výhľadu [A kilátások városa]*. In: RAKÚS, Stanislav: *Z rozprávání, úvah a rozhovorov [Elbeszélések, elmélkedések és interjúk]*. Levoča: Modrý Peter, 2003, 18–30. o.

RAKÚS, Stanislav: *Temporálne poznámky [Temporális jegyzetek]*. Levoča: Koloman Kertész Bagala L. C. A Publishers Group, 2006.

RAKOS, Petr: *O horthyovském Maďarsku – tentokrát trochu jinak [A Horthy-féle Magyarországról – ezúttal kicsit másként]*. In: RAKOS, Petr: *Neúnavná slova. Filologova lyrika. Výbor z díla uspořádal Evžen Gál [Fáradhatatlan szavak. Egy filológus lírája. A válogatást készítette Evžen Gál]*. Praha: Academia, 2011, 317–325. o.

Remembering the City. A Guide Through the Past of Košice. Veronika Gayer, Slávka Otčenášová, Csaba Zahorán (eds.). Budapest – Košice: Terra Cognita Alapítvány – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2013.

ŠIMKO, Dušan: *Gubbio. Kniha udavačov [Gubbio. Besúgók könyve]*. Trnava: Edition Ryba, 2009.

ŠIMKO, Dušan: *Maratón Juana Zabalu [Juan Zabala maratoni futása]*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1991 (eredetileg London, 1984).

VLADO, Martin: *Mestský pustovník [Városi remete]*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2009.

Mila Haugová

Canti Amore

A férfi, aki közelről hallgat

*A férfi, aki közelről hallgat,
s én csak beszélek és beszélek egy másik férfi
batalmas szerelméről és hatalmas baláláról: a bőröm alatt
égetni kezd, a szemembe könnyek tolnak, a kétségbeesett szavak
elhallgatnak*

*az ölelésben: zöld fű vagyok zúzmarával, amelyet
gyöngéden és forrón nyál le rólam: a nemiség kapui
feltáruznak (előtte teljesen balott voltam) mindent
el kellett viselnem, mert a vágy nem tudta mire
irányuljon: most csak erre a férfitra: kései tükör
és utazás a gyönyör barázdáiban: a mély júliusi fények
redőiben: elvakulva a kömnyektől sokáig tartom,
mint utolsó lehetséges vágyat: a beteljesülést,
amely átrágja magát a testen (a testeken) mintba azelőtt
soba nem szerettünk volna: arany a nemek öntvényeibe
olvasztva, lassan igyekszünk egymásba: a gyönyör láncolata,
ahol nincs figyelmeztetés és meg van engedve,
szerelmem, magunkkal vinni egy szív-állatkat*

A férfi, aki kedveli az éjszakát és a szenvedélyt

*A férfi, aki kedveli az éjszakát és a szenvedélyt,
neki (szinte) mindent megengedek, nem szívesen ébresztem,
de bajnalban megtettem: most megint alszik
és ölel, azt, aki virraszt belyettünk, és átkozza a bajnalt,
bogy ne válasszon el minket: az ablakban a visztária
finom ágai közt: semmi sem szebb, mint ölelni azt a férfit,
aki felizgatott, s már a teste természetes és nemes szépségének
látványával is örömet szerzett: amíg
a szememben, csakúgy, mint az övéiben nem folyik szét
a sötét álom: a fáradtságtól összegabalyodott kezek és lábak
egyszer még egymás felé mozdulnak,
de az álombéli hang kisajátít,
és azt mondja: enyém...*

A férfi, aki megérintett a szerelemmel

*A férfi, aki megérintett a szerelemmel
már messze van, de nem bazudbatjuk el,
bogy szeretkeztünk és kielégítettük egymást,
mint két felszentelt forrás: mikor holdtölte volt és éjszaka
a hold ezüst arcát a harmatos fűbe merítette,
amely hozzánk hasonlóan emelkedett és süllyedt önmön
világának gyűrűiben: az udvaron kutya bevert, feje a mellső
lábain pihent, bajlongtak az almafa ágai, remegett az éjszakai levegő
bártyája, s én már akkor meg akartam írni a verset,
amelyet egyszer eltűnőnek neveznek majd:
a csillagok sápadni indulnak, s az élet egyre ábitatosabb*